

SOVYET SONRASI RUSYA'NIN DIŞ POLİTİKASINDA MODERN AVRASYACILIK YAKLAŞIMININ GÜNCELİĞİ, ROLÜ VE ÖNEMİ: RUSYA-KIRGIZİSTAN İLİŞKİLERİ ÖRNEĞİ*

Adeliia KADYRSHAEVA**

Makale Geliş Tarihi/Received: 14/09/2022

Makale Kabul Tarihi/Accepted: 30/11/2022

Makale Yayın Tarihi/Published: 30/12/2022

Atıf İçin/To Cite: Kadyrshaeva, A. (2022). Sovyet Sonrası Rusya'nın Dış Politikasında Modern Avrasyacılık Yaklaşımının Güncelliği, Rolü ve Önemi: Rusya-Kırgızistan İlişkileri Örneği. *Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Dergisi*, 2(2), 132-148.

Özet: Soğuk Savaş sonrası dönemde gücü sarsılmış olan Rusya, uluslararası sistemde tekrar büyük güç olabilme arzusuyla yeniden Avrasya stratejisi ile yakından ilgilenmeye başlamıştır. Zira B. Yeltsin'in şok terapisi üzerinden Batı eksenine geçme politikası, ülkeyi iç sorunlara ve ekonomik krize sürüklemiştir. Bu durum Rusya'nın Avrasyacılık yaklaşımına geri dönmesini ve bu kapsamda politikalar geliştirmesini hızlandırmıştır. Rusya'nın yakın çevresinde egemen güç olarak kalma hedefi, Rus dış politikasının ajandasındaki en önemli konulardan biri haline gelmiştir. Bu yaklaşım temel olarak, Rus yazar A. Dugin'in ortaya attığı Neo-Avrasyacılık düşünce ekolüyle yakından bağlantılıdır. Bu çalışmanın temel amacı, Neo-Avrasyacılık yaklaşımının Rus dış politikasındaki gündemi, önemi ve yerini Kırgızistan-Rusya ilişkileri bağlamında inceleyip tespit etmektir. Bu amaç doğrultusunda, Kırgızistan-Rusya ilişkileri çalışmanın temel konusu olarak ele alınacaktır. Avrasyacılık kavramını, kökenini ve tarihini açıklayabilmek için H.J. Mackinder'in 'Kara hâkimiyeti teorisi' ve A. Dugin'in 'Neo-Avrasyacılık' yaklaşımları gibi jeopolitik teorik verilerden ve tarihsel arka planlardan yararlanılacaktır. Avrasyacılık yaklaşımı çerçevesinde ilişkilerinin asimetrik yönüne işaret edebilmek için Rusya'nın Kırgızistan'a yönelik maddi ve manevi yardımları, politik baskıları nicel veriler üzerinden değerlendirilecektir. Rusya Federasyonu, yakın çevre doktrini kapsamında Soğuk Savaş sonrası bağımsızlıklarını kazanan devletleri nüfuzu altına almayı dış politikasını temeline yerleştirmiştir. Bu kapsamda Putin, AB'ye benzer tarzda mal, sermaye ve insan dolaşımına izin veren Avrasya Ekonomik Birliği'ni; NATO'ya alternatif olarak da Kolektif Güvenlik Antlaşmasını kurmuştur. Kremlin, etki alanı ve kapasitesi Batı'daki kurumlara göre düşük bu iki ayrı teşkilatın üye sayısını artırabilmek ve sürdürülebilir tutabilmek için gerektiğinde baskıcı politika izleyebilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Neo-Avrasyacılık, Rus Dış Politikası, Kırgızistan-Rusya İlişkileri, Avrasya Ekonomik Birliği

CURRENTNESS, ROLE AND IMPORTANCE OF THE MODERN EURASIAN APPROACH IN THE FOREIGN POLICY OF POST-SOVIET RUSSIA: THE CASE OF RUSSIA-KYRGYZSTAN RELATIONS

Abstract: Russia, whose power was shaken in the post-Cold War period, started to be closely interested in the Eurasian strategy again with the desire to become a great power in the international system. B. Yeltsin's policy of moving to the Western axis through shock therapy dragged the country into internal problems and economic crisis. This situation accelerated Russia's return to the Eurasian approach and developing policies in this context. The goal of staying as a dominant power in Russia's inner circle has become one of the most important issues on the agenda of Russian foreign policy. This approach is basically closely related to the Neo-Eurasian school of thought put forward by the Russian writer A. Dugin. The main purpose of this study is to examine and determine the currentness, importance and place of Neo-Eurasianism in Russian foreign policy in the context of Kyrgyzstan-Russia relations. For this purpose, Kyrgyzstan-Russia relations will be discussed as the main subject of the study. In order to explain the concept, origin and history of Eurasianism, historical backgrounds and geopolitical theoretical data such as H.J. Mackinder's 'Heartland theory' and A. Dugin's 'Neo-Eurasianism' approaches will be used. In order to point out the asymmetrical aspect of their relations within the framework of the Eurasian approach, the material and moral assistance and political pressures of Russia towards Kyrgyzstan will be evaluated through quantitative data. The Russian Federation based its foreign policy on the influence of the states that have gained their independence after the Cold War within the scope of the close environment doctrine. In this context, Putin created the Eurasian Economic Union, which allows the movement of goods, capital and people in a manner similar to the EU; established the Collective Security Treaty as an alternative to NATO. The Kremlin has been able to follow a repressive policy when necessary in order to increase the number of members of these two separate organizations and to keep them sustainable, whose sphere of influence and capacity is low compared to the institutions in the West.

Keywords: Neo-Eurasianism, Russian Foreign Policy, Kyrgyzstan-Russia Relations, Eurasian Economic Union

* Bu çalışma, 21-22 Nisan 2022 tarihlerinde Atatürk Üniversitesi tarafından düzenlenen I. Uluslararası İlişkiler Lisansüstü Öğrenci Kongresi'nde sunulan bildirinin genişletilmiş ve gözden geçirilmiş versiyonudur.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırgız-Türk Manas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler ABD., 2050Y08005@manas.edu.kg

Giriş

1991 yılında SSCB'nin dağılmasıyla uluslararası sistem, Batı öncülüğünde tek kutuplu yeni dünya düzenine doğru ilerlemeye başlamıştır. 1990-2000'li yıllar arasında politik, ekonomik ve sosyal alanlarda iç karışıklıklarla mücadele eden Rusya, V.Putin'in iktidara gelmesiyle birlikte 2000 Yılı Doktrini'ni kabul etmiştir (İsmayilov, 2013, s.94). Putin Doktrini olarak da bilinen bu belgede Rusya'nın çok kutuplu dünya düzeninin kurulması için çaba sarf edeceği belirtilmiştir. Moskova, uluslararası sisteme yeniden büyük güç olarak dönme arzusunu koruyarak, eski Sovyet coğrafyasının önemini anlamış ve böylece yeniden Avrasya coğrafyası ile ilgilenmeye başlamıştır. Soğuk Savaş sonrasında Rusya'nın 'arka bahçesi' olarak algıladığı eski Sovyet topraklarına ABD, Çin ve AB gibi büyük güçlerin ilgi göstermeleri, Rusya'nın Avrasyacılık yaklaşımına geri dönmesini ve bu doğrultuda politikalar geliştirmesini hızlandırmıştır (Kamalov, 2011, s.18). Rusya'nın Avrasya bölgesinde egemen güç olarak kalma hedefi, Rus dış politikasının temel önceliklerinden biri haline gelmiştir. Bu yaklaşım temel olarak, Rus yazar A.Dugin'in ortaya attığı Neo-Avrasyacılık düşünce ekolüyle yakından bağlantılıdır. Buna göre, SSCB sonrası ortaya çıkan boşluğun ortadan kaldırılması ve Rusya'nın bölgede etkinliğini tekrar kazanabilmesi için bu bölgenin birleştirilmesi gerekmektedir.

Çalışmanın temel amacı, Neo-Avrasyacılık yaklaşımının Rus dış politikasındaki gündemi, önemi ve yerini Kırgızistan-Rusya ilişkileri bağlamında inceleyip tespit etmektir. Bu bağlamda Kırgızistan-Rusya ikilisi arasındaki asimetrik boyut incelendiğinde; Avrasya Ekonomik Birliği ön plana çıkmaktadır. Neo-Avrasyacılık yaklaşımının ekonomik sacayağını oluşturan Avrasya Ekonomik Birliği, Rus dış politikasının önemli parçalarından biri haline gelmiştir. Rusya, birliğe üye olma konusunda tüm eski müttefiklerine gerek iktisadi gerekse de politik baskı uygulamaktan çekinmemiştir. Bağımsızlığından bu yana Kırgızistan'ın Rusya ile olan ilişkilerinin asimetrik bir nitelikte süregeldiği dikkate alındığında, Kremlin'in birçok alanda nüfuz kurabilme kapasitesine sahip olduğu göze çarpmaktadır.

Rusya, makro boyutta yakın çevresine, mikro boyutta ise Kırgızistan'a duyduğu ihtiyacı özellikle Kırgızistan'ın AEB üyeliği sürecinde somut ve soyut kaynakları üzerinden göstermiştir. Kırgızistan, AEB üyelik kriterlerini yerine getiremediği halde, Rusya çeşitli konularda maddi destekler verip Kırgız-Rus Kalkınma Fonu'nu kurarak Bışkek'in birliğe üye olmasına yüksek düzeyde katkıda bulunmuştur. Kırgızistan'ın birliğe üyeliğinin Rusya için bu kadar önemli olmasının başlıca sebeplerinden biri Kırgızistan'ın Tacikistan'la sınırdaş olmasıdır (Omonkulov, 2018, s.512). Kırgızistan ve Tacikistan arasında ortak bir gümrük sınırı oluşturulduğu takdirde Türkmenistan'ın da birliğe üye olma ihtimali artacaktır. Böylece Rusya, eski Sovyet cumhuriyetlerinin birliğe katılmalarını sağlayarak Neo-Avrasyacılık idealini gerçekleştirebilecektir. Ayrıca 2021 yılı Batken'deki Kırgız-Tacik çatışması, 2022 yılı Rusya-Ukrayna savaşı gibi güncel sorunlar Rusya'nın dış politikasında uyguladığı stratejilerin güncelliğini, rolünü ve önemini göstermektedir.

Neo-Avrasyacılık yaklaşımının Rus dış politikasındaki yerini anlayabilmek için ilk önce Avrasyacılık kavramı ve bu kavramın kökenleri ile tarihsel gelişimi üzerinde durulacaktır. Çalışmanın devamında Sovyet sonrası dönemde Kırgız-Rus ilişkileri ele alınacaktır. Ardından AEB'nin kuruluşu ve gelişimi hakkında temel bilgiler verilecektir. Çalışmanın en son kısmında da hipotezler ve bulgular ortaya konulup konu analize tabi tutulacaktır.

1. Kuramsal Çerçeve

1.1. Avrasyacılık Kavramının Tanımı

Avrasya, kelime olarak basitçe Asya ve Avrupa kıtalarının birleşimi anlamına gelmektedir. Asya-Avrupa coğrafi bileşenini tanımlayabilmek için ‘Avrasya’ kavramını 1849 yılında akademik literatüre kazandıran ilk kişi Prusyalı doğabilimci A. Humboldt olmuştur (Ağır & Ağır, 2017, s.110). Avrasyacılık, Avrasya bölgesindeki tüm halkları tek çatı altında birleştirebilecek bir Avrasyalı kimliğinin inşa edilmesini ve Batı medeniyetine karşı alternatif bir görüş oluşturulmasını hedeflemektedir (Ongarova, 2010, s.7). Avrasyacılık, XX. yüzyılda Sovyet devrimi sonrasında Avrupa’ya göç eden Rus aydınlar tarafından ortaya konulup geliştirilen bir kavramdır. Rusya tarihinde önemli bir yere sahip olan bu yaklaşım aslında bir tepki ideolojisidir. Başka bir deyişle ‘Rus’ kimliğinin yeniden tanımlanması çabasıdır. Dolayısıyla Avrasyacılık, Avrasya bölgesindeki halklara tarih ve kültüre dayalı olarak birlikte yaşayabilmelerini sağlayabilecek bir ideoloji sunmuştur. Neo-Avrasyacılık ise, Avrasyacılığın yeniden biçimlendirilmiş bir hali olup 2000’li yıllardan itibaren Rus dış politikasının temel sütunlarından biri olmuştur.

Öte yandan Avrasyacılık, Rusya’nın zor dönemlerinde kurtuluş stratejisi olarak da tanımlanmaktadır (Yalçınkaya, 2019, s.88). Rus jeopolitikçiler, Rusya’nın güçlü bir devlet olarak ayakta kalabilmesi için Avrasyacılık yaklaşımını geliştirirlerken; İngiliz jeopolitik kuramcı A. Mackinder’in ‘Kara Hakimiyeti’ teorisinden esinlenmişlerdir. Mackinder, ‘Kalpgâh’ (Heartland) olarak adlandırdığı bölgeye hâkim olanın, tüm dünyaya gücünü taşıyacağını öne sürerek, jeostratejik boyuta vurgu yapmıştır (Taban, 2013, s.23). Kalpgâh bölgesi, eski Sovyet coğrafyasını içerdiğinden Rus jeopolitikçiler, Rusya’nın hem Asyalı hem de Avrupalı bir devlet olduğunu iddia etmişler ve bu bağlamda Avrasyalı devlet olma tezini geliştirmişlerdir. Dolayısıyla günümüzde Neo-Avrasyacılık, Rus jeopolitiğinin ve ulusal çıkarlarının hem soyut hem de somut gücü olarak dünya siyasetine etkide bulunmaktadır.

1.2. Avrasyacılık Kavramının Kökenleri ve Tarihi

Avrasyacılık akımının köken olarak Slavofilizmden türediğine dair iddialar mevcuttur. Bu açıdan bakıldığında, öncelikle XIX. yüzyılda Rusya’da yaşanan Batıcılar ve Slavofiller arasındaki tartışmayı anlamakta fayda vardır. I. Petro tarafından başlatılan Batılılaşma ve reform hareketleri iki ana düşünce akımının doğmasına yol açmıştır. Bunlar, Batıcılığı savunan akım ve buna bir tepki olarak ortaya çıkan Slavofilizm’dir. P. Çadayev ve V. Belinskiy gibi Batıcı düşünürler, tarihin seyrinin Doğu’dan Batı’ya, yani Avrupa’ya doğru gelişmekte olduğunu ileri sürmüşlerdir (Serbest, 2017, s.290). Onlara göre, Rusya’nın geri kalmışlıktan kurtulabilmesi için Batıya benzemesi ve onu taklit etmesi gerekmektedir. Bu görüşe karşı bir tepki olarak Slavofilizm ortaya çıkmıştır. Etimolojik olarak Slavofilizm terimi ‘slavseverlik’ anlamına gelmektedir. Slavofillere göre, Rusya’nın kurtuluşu onun kendi geleneklerine ve özüne dönmesiyle mümkün olacaktır. Slavofiller, Rus tarihini ve kurumlarını idealleştirirlerken; Avrupa’ya özgü mülkiyet, bireycilik ve kanun gibi kavramlara karşı ortak mülkiyet, cemaatçilik ve adetleri ön plana çıkarmışlardır. Reform taraftarı Batıcılar ile gelenekçi Slavofiller arasındaki ayrışma 1830’larda daha belirgin hale gelmiştir. Slavofiller, Rusya’yı Hristiyan Avrupa medeniyetinden ayıran temel özellik olarak ‘Ortodoksluk’ özgün kimliğini öne çıkarıp Rus kimliğini ön plana çıkarmaya çalışmışlardır. Böylece Slavofiller, Rusya’yı ne Avrupalı ne de Asyalı olarak nitelendirmektedirler.

N.Danilevskiy, I.Kireevskiy gibi Slavofil düşünürler, Ortodoksçu Mesihçi anlayış çerçevesinde Rusya'ya özel anlam atfederek Rus yayılcılığının temel argümanlarını oluşturmuşlardır. Zamanla Slavofilizm anlayışı önemli bir dış politika aracı haline getirilerek Pan-Slavizm ideolojisine dönüştürülmüştür. Ruslar dışındaki Slavlar (özellikle Polonyalılar) bunu Pan-Rusizm olarak algılamıştır (A.g.e., 293).

XX. yüzyılda Rusya'da çarlık rejiminin devrilip yerine Bolşevik rejiminin kurulmasıyla birlikte ideolojik tartışmalar yeniden başlamıştır. Bu dönemde 'üçüncü yol' olarak Avrasyacılık düşünce ekolü ortaya çıkmıştır. Avrasyacılara göre, Batıcı politikalar sosyal sınıflar arasındaki uyumunu, Rus toplumunun ve kültürünün yapısını bozarak ülkeyi geriye itmiştir. Avrasyacıların Slavofil ve Pan-Slavistlerle ortak noktası, Batı değerlerine ve üstünlüğüne karşı çıkmasıdır. Avrasyacıları, Slavofillerden ayıran temel nokta ise, hâkim olunan/olunacak coğrafyadaki halkların ve geleneklerin karışımının Rus kimliğini oluşturabileceği iddiasıdır (Hasanov, 2012, s.155). Bu yaklaşıma göre, Avrasya'nın Slav ve Slav olmayan halkları bin yıllık süreçte karşılıklı etkileşimlerde bulunarak ortak bir kültür oluşturmayı başarmışlardır. Ayrıca Avrasyacılar, coğrafyanın belirleyiciliğine dayanan ortak yaşamı ve tarihsel kader birliğini de ön plana çıkarmaktadırlar. N. Trubetskoy, P. Savitskiy, N. Alekseev, P. Suvçinskiy, G. Florovskiy, G. Vernadskiy, L. Karsavin, İ. İlyin gibi düşünürlere göre, Avrasya tarihsel olarak tek bir devletin hakimiyet kurduğu coğrafya olmalıdır.

Rus Avrasyacılığının temelleri 1917 Ekim devriminden sonra göç eden aydınlar tarafından 1921 yılında Sofya'da atılmıştır. Rus dilbilimci ve kültür araştırmacısı N. Trubetskoy, Avrasyacılık ideolojisinin fikir önderi olarak kabul edilmektedir. 1920-1930 yılları arasında Avrasyacılık ideolojisi oldukça etkili olmuştur. Bolşevikler bu ideolojiyi başarılı bir şekilde hayata geçirdiyse de Avrasyacılık 1930'lardan itibaren etkisini yitirmeye başlamıştır. 1960'larda tarihçi ve etnograf L. Gumilev, etnogenezis ve pasionerlik kuramı çerçevesinde Avrasya uygarlığının temel organik bileşenleri olarak Türk-Moğol ve Rus unsurlarını öne çıkarmıştır (Munasipova & Ydyrys, 2015, s.60). Ona göre, Batı'ya karşı durabilmek için Rusya'nın bozkır güçleriyle birleşmesi gerekir ve bunun sonucunda dünyada güçlü bir süper-etnos oluşturulabilecektir. Etnogenezis, Yunancadan 'ethnos' halk ve 'genesis' yaratılış anlamına gelen kelimelerden türemişken; pasionerlik Latince'den 'passion' tutku, dürtü (bir şeyi harekete geçirmek) anlamına gelen kelimedenden türemiştir (İsmayilov, 2012, s.5). Gumilev, etnogenezisi halkların aslı, kaynağı anlamında kullanmıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde SSCB'nin yıkılmasıyla birlikte Avrasyacılık tekrar ön plana çıkarak Neo-Avrasyacılık şeklinde yeniden canlanmıştır. Günümüz Rus Avrasyacılığı ile anılan A. Dugin, SSCB sonrası oluşan güç boşluğun doldurulmasının yollarını aramıştır. Dugin, Avrasya'yı Moskova üzerinden üç eksenle kontrol etmeyi önermektedir. Bunlar Berlin, Tahran ve Tokyo eksenleridir (Yalçınkaya, 2019, s.90). Böylece Dugin, ABD'nin deniz merkezli Atlantikçi jeopolitiğine dayanan 'Yeni Dünya Düzeni' karşısında; Rusya'nın öncülüğünde yeni Avrasya imparatorluğunun kurulmasını savunmaktadır (Yılmaz, 2015, s.114). Bu coğrafyadaki devletlerin stratejik konularda Rusya'nın çıkarlarına aykırı hareket etmemeleri, yani anti-Atlantikçi tutumda olmaları gerekmektedir.

Jeopolitiğe daha fazla ilgi duyan Neo-Avrasyacılık yaklaşımı, yayılmacı bir karaktere bürünmektedir. Dugin, Avrasya'nın sınırlarını güneyde Müslümanların çoğunlukta olduğu devletler, doğuda Çin'i ve Hindistan'ı ve batıda bazı Doğu Avrupa ülkelerini kapsayacak şekilde genişletmiştir. Klasik Avrasyacılar farklı olarak Dugin, Avrasya'nın rakibi olarak ABD'yi belirlemiştir. Dugin, Mackinder'e atıfla kara ve deniz devletleri arasında tarihsel bağlamda sürekli mücadele olduğunu belirtmiştir. Özellikle Soğuk Savaş sırasında bu karşıtlık, küresel bir mücadele haline gelmiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesine rağmen günümüz jeopolitik ortamında da Doğu ve Batı güç odakları şeklinde mücadele sürmeye devam etmektedir (İlhan, 2019, s.206). Bu noktada ABD, Batı blokunu temsil eden deniz gücü, Rusya ise Doğu blokunu temsil eden kara gücü olarak karşımıza çıkmaktadır. Dugin'e göre; SSCB'nin çökmesiyle jeopolitik denge, Atlantikçilik lehine bozulduğundan dengenin yeniden kurulabilmesi için Avrasya'da coğrafi ve stratejik bir birlik kurulmalıdır. Birliğin merkezinde de Rusya yer almalıdır. Neo-Avrasyacılık, klasik Avrasyacılığın kültürel-antropolojik bakış açısının halefi olmaktan ziyade daha çok Rusya'nın dış politikası yapımında rol oynayan ideolojik bir özne görünümündedir.

2. Tarihsel Çerçeve

2.1.Sovyet Sonrası Dönemde Rus Dış Politikası

SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Rusya Federasyonu açısından zorlu bir süreç başlamıştır. Rusya'nın ilk başkanı B.Yeltsin'in iktidarının ilk yıllarında Batı eksenli bir politika izlediği halde ülkesinin toplumsal, iktisadi vb. sorunlarını çözememiştir. Yeltsin'e göre, Rusya, zamanında diğer SSCB cumhuriyetlerini tek başına yönettiğinde onlara kayda değer maddi destek sunmuş ve bu durumda ana merkezi zayıflatıp büyük travmayı (dağılma) kaçınılmaz kılmıştır. Bu hususu gözetip iç ve dış politikada Batı modelini temel alan Yeltsin, 1992 yılında resmî olarak pazar ekonomisine geçip Rusya'da demokratikleşme sürecini başlatmıştır. Ancak komünist ve milliyetçi çevreler, Yeltsin'i ve onun politikalarını sert bir şekilde eleştirmişlerdir (Kamalov, 2011, s.19). Batı modeli yaklaşıma en fazla karşı çıkan gruplardan biri de Avrasyacılar olmuştur. Rusya'ya tarihsel ve kültürel olarak Doğu kimliğini yakıştıran muhalefet grupların ve kamuoyunun baskısıyla Yeltsin, dış politikada bazı değişiklikler yapmak zorunda kalmıştır. Özellikle eski Sovyet cumhuriyetlerine daha fazla önem verip oralardaki askeri üslerin varlığının devam etmesi de daha da güçlü hale getirilmesi için çaba göstermeye başlamıştır. Başta NATO ile iş birliği yapmayı planlayan Rusya yönetimi, NATO'nun Balkanlar'daki politikasını onaylamadığını ilan etmiştir. Bu duruma ilaveten, Rus Silahlı Kuvvetleri, güvenlik birimleri ve askeri çevreler, Kremlin'in Batı ile iş birliğine ve karşılıklı silahsızlanmaya gidilmesinden rahatsız olduklarını duyurmuşlardır.

Yeltsin'i dış politikada değişime zorlayan faktörlerden birisi de ekonomik sorunlardır. Yeltsin'in en kısa sürede liberal ekonomiye geçmek için başlattığı 'şok terapisi' metodu, makro ekonomik göstergelerin daha da kötüleşmesine zemin hazırlamıştır. Şöyle ki, fiyatların ve döviz kontrollerinin aniden serbest bırakılması, ticaretin serbestleştirilmesi ve kamuya ait varlıkların büyük ölçekli düzeyde özelleştirilmesi gibi hususlar ülkede oligarşinin güç kazanmasına direkt etkide bulunmuştur. Ülke genelinde yoksulluk oranı arttığı gibi organize suçlarda da yükseliş gözlemlenmiştir. Kremlin, Batı ile uyumlu hareket etmeye çalıştığı günlerde uluslararası sistemdeki eski gücünü neredeyse tamamen yitirmiştir.

Yeltsin'in başarısız liberal politikaları Rusya'yı parçalanmanın eşiğine getirmiş olsa da Yeltsin'in halefi, V. Putin devleti tekrar diriltmeyi başarmıştır. Putin iktidara geldiği ilk yıl öncelikle Rus dış politikasını tekrar gözden geçirip ülkesinin önceliklerini belirlemiştir. Bu kapsamda çok yönlü bir dış politika izlemek isteyen Rusya, uluslararası sistemde tekrar güçlü konuma gelip güncel meselelerde ağırlığını hissettirmek, Rus diasporalarının haklarını ve Rus dilinin gücünü korumak gibi hususlara öncelik vermiştir (A.g.e., s.20). Bu politikanın temelinde Orta Asya, Kafkaslar, Balkanlar ve Doğu Avrupa'da Moskova'nın nüfuzunu yeniden artırma ve Küba, İran ve Kuzey Kore gibi eski müttefiklerle ilişkileri geliştirme ön plana çıkmaktaydı.

Öte yandan 2000 yılında Rusya yönetimi, ulusal Dış Politika Doktrini'ni kabul etmiştir. Putin Doktrini olarak da bilinen bu belgede çok kutuplu dünya düzeni için Moskova'nın çaba göstereceği belirtilmiştir (İsmayilov, 2013, s.94). Putin, Rusya'nın askeri-stratejik, iktisadi ve politik çıkarlarını göz önünde bulundurarak yeni dönem dış politikasının pragmatik stratejilerle belirleneceğini ifade etmiştir. BDT coğrafyası, yani eski Sovyet bölgesi Rusya'nın uluslararası sistemde yeniden büyük güç olabilmesi için ana zemin özelliği taşımaktaydı. Putin, Neo-Avrasyacılık stratejisini uygulama alanına geçirecek yakın çevresinde AB genişlemesi (Doğu Ortaklığı Teklifi) ve NATO yayılmasına karşı Rusya merkezli, uluslararası örgütleri kurma yoluna gitmiştir (Yalçınkaya, 2019, s.89). Bu politika neticesinde Rusya, AB'ye benzer tarzda mal, sermaye ve insan dolaşımına izin veren Avrasya Ekonomik Birliği'ni; NATO'ya alternatif olarak da Kolektif Güvenlik Antlaşmasını kurmuştur. Kremlin, Çin ve Hindistan gibi iki büyük güçle stratejik iş birliğini geliştirme kapsamında ŞİÖ'nün önemini arttırmıştır. Ayrıca Putin resmî konuşmalarında 'çok kutuplu dünya', 'yakın çevre' gibi söylemleri kullanabilmekte ve Rusya'nın Avrasya ülkesi olduğunun altını çizmektedir. Putin'in Batı karşıtı retorikleri; özellikle 'Kremlin'in, NATO'nun eski Sovyet devletleriyle ilişkisini ve Doğu'ya genişleme politikalarına sessiz kalmayacağı', 'gerektiği halde post-Sovyet ülkelerindeki çatışmalara askeri müdahale edeceği' tarzı açıklamalarında ortaya çıkmıştır (İsmayilov, 2013, s.95). Gürcistan'a askeri müdahale (2008), Kırım'ın ilhakı (2014), Suriye İç Savaşı ve günümüzde ikinci perde olarak betimlenen Rusya-Ukrayna Savaşı Putin liderliğindeki Rusya'nın hem meydan okumaları hem de dış politika yaklaşımlarının pratiğe döküldüğünün somut göstergeleridir. Putin'in meydan okumalarına karşı ABD ise Rusya'yı küresel siyasette ve kamuoyunda yalnız hale getirmeyi, yaptırımlar üzerinden iktisadi durumu zayıflatmayı ve vekil güçlere verdiği destekler üzerinden Rus birliklerini ve siyasetçilerini yıpratmayı politikasının temelini yerleştirmiştir.

2.2.Sovyet Sonrası Dönemde Kırgızistan-Rusya İlişkileri

Kırgızistan-Rusya ilişkilerine tarihsel arka plana bakıldığında; XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Kırgızların Çarlık Rusyası'nın kontrolü altına girdiği görülmektedir. 1922-1991 yılları arasında Kırgızistan, SSCB'nin bir parçası olarak varlığını sürdürmek zorunda kalmıştır. SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Rusya Federasyonu yeni kurulan devletlerle ilişkilerini sürdürülebilir tutmak istemiştir. Örneğin, 21 Aralık 1991'de Estonya, Letonya, Litvanya, Gürcistan ve Ukrayna hariç tüm eski Sovyet cumhuriyetleri arasında BDT anlaşması imzalanmıştır.

SSCB cumhuriyetlerini Rusya için bir 'yük' olarak gören B.Yeltsin, iktidarının ilk yıllarında post Sovyet ülkeleriyle ilişkilerini yeterince sıcak tutmamıştır. Ancak Kremlin, Batıcı reformlara rağmen istediği seviyeye ulaşamadığını görünce dış politika yönünü 'yakın çevreye' geri çevirme ihtiyacı hissetmiştir. Bu bağlamda Kırgızistan, diğer post Sovyet ülkelerle

kıyaslandığında; yer altı zenginliklerinin ve sanayisinin yetersizliğinden dolayı Rusya açısından daha az öneme sahip olmuş ve 1999'a kadar daha az ilgi görmüştür (Kamalov, 2011, s.25). Bu süreçte bağımsızlığını kazanan Kırgızistan ise Batı ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmışsa da ülke pazarının küçük olması nedeniyle yeterince yabancı yatırım çekememiştir. Bu duruma ilaveten, 2000'li yıllardan itibaren ABD'nin Kırgızistan'da varlığını hissettirmeye başlaması ve V. Putin'in iktidara gelmesi Kırgızistan'ın jeopolitik ve jeostratejik değerinin yükselmesine neden olmuştur. Putin, Kırgızistan'ın içinde yer aldığı eski şuraların borçlarının bir kısmını silip çeşitli alanlarda antlaşmalar imzalayarak bölgedeki somut ve soyut gücünü artırmaya çalışmıştır.

1991 yılında SSCB'nin çöküşüyle birlikte bağımsızlıklarına aniden kavuşan eski Sovyet cumhuriyetleri yeni siyasal zemine hazırlıksız yakalanmışlardı. Çünkü uzun bir süre Moskova merkezli yönetilen devletlerin siyasal, askeri ve ekonomik altyapıları yeterince güçlü değildi. Bu nedenle bağımsızlığı sonrasında iç ve dış sorunlarla çevrili olan Kırgızistan, dış güçlerin müdahalesine açık hale gelirken, yapısal nedenlerle çoğu zaman tercihini Moskova'dan yana kullanmıştır (Soltan, 2001-2002, s.177). 1990'lı yıllardan bu yana Bişkek yönetimi; jeopolitik kaynaklı gerilimler, doğal kaynakların eksikliği, yolsuzluk, fakirlik, işsizlik, düşük seviyede eğitim, düşük maaş v.b. ekonomik ve sosyal sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Bu bağlamda öz kaynakları yetersiz kalan Kırgızistan, Rusya'dan askeri, iktisadi ve siyasi açıdan yakınlaşma gereği duymuştur. Kırgız Cumhuriyeti, Rusya haricinde Çin, Özbekistan ve Türkiye ile de temaslar kurup ilişkilerini güçlendirmeye çalışmıştır. Rusya ile ilişkilerin kurulup güçlenmesinde ortak çıkarlar, kültürel ve tarihsel bağlar, ekonomi ve güvenlik kurumlarında ortak hareket zorunluluğu da etkili olmuştur (Soltan, 2001-2002, s.179). Kırgızistan'da Rus dilinin kullanımı halen daha yaygın olup bölgede Rusofon etki (Rus azınlık-Rus medyası) bulunmaktadır.

Öte yandan, 2005 yılında gerçekleşen Kırgızistan'daki Lale devrimi, Rusya yanlısı cumhurbaşkanı A. Akaev'in istifasıyla sonuçlanmıştır. Akayev'in yerine geçen K. Bakiyev dış politika yönünü Akayev'e göre daha fazla Rusya'ya çevirmiştir. Yukarıda bahsedilen saiklerin de etkisiyle Rusya, Kırgızistan'ın en yakın müttefiklerinden biri haline gelmiştir. Ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalan Bakiyev yönetimi, çözümü Rusya'da aramış ve bunun sonucunda Kırgızistan iktisadi açıdan Rusya'ya bağımlı hale gelmiştir. 2010 yılında Kırgızistan'da cereyan eden olaylarda Bakiyev Rusya'dan destek alamamıştır. Bunun temel nedeni, Bakiyev'in Rusya'ya verdiği 'Kırgızistan'daki Amerikan üssünün kapatılması' vaadini yerine getirmemesidir (Kamalov, 2011, s.32). Bunun üzerine Rusya, Kırgızistan'a olan maddi desteğini kesme kararı almış ve ülke yeni bir siyasi ve ekonomik kriz sarmalı içerisine girmiştir. Ancak Rusya, Kırgızistan'da konumunun zayıflamaması için yeni gelen iktidarı destekleme kararı almıştır.

Kırgızistan-Rusya ilişkilerinin önemli bileşenlerinden biri de askeri ve askeri-teknik iş birliğidir. 2003 yılında açılan Kırgızistan'ın Kant şehrindeki KGAÖ askeri havaalanı, Rusya'nın 1991'den sonra açtığı ilk yurtdışı askeri üssü özelliğini taşımaktadır. Bu üssün resmi amacı, bölgede hava sahasını kontrol etmesinin yanısıra terör olaylarını önlemektir. Bunun dışında Rusya'nın Isık-Gölde deniz deneme tesisleri, Çaldovar köyünde iletişim merkezi ve Mayлуу-Suu şehrinde askeri tesisleri bulunmaktadır (Suranaeva, 2020). Kırgızistan'da istikrarın olması Rusya'nın ulusal ve bölgesel çıkarları açısından önemlidir. Çünkü, istikrarsız Kırgızistan potansiyel Kırgız-Özbek ya da Kırgız-Tacik v.b. sınır çatışmalarına yol açarak tüm bölgenin istikrarsızlaşmasına, Rusya içinde ayrılıkçı hareketleri körüklenip terörizmin yayılmasına neden

olabilme potansiyeline sahiptir. 2014 yılında Amerikan üssünün Bişkek'ten çıkarılmasıyla birlikte Kırgızistan güvenlik alanında Rusya'ya daha çok bağımlı hale gelmiştir.

Kırgızistan için Rusya ile ekonomik ilişkiler hayati bir önem taşımaktadır. İki devlet arasındaki iktisadi ilişkilerin asimetrik boyutları çarpıcıdır. Örneğin; 2018 yılında Kırgızistan Rusya'ya 314 milyon \$ değerinde ürün ihracatı yaparken; 1 milyar 635 milyon \$'lık ithalat gerçekleştirmiştir (Suranaeva, 2020).

Kırgızistan'ın ekonomik istikrara ulaşması bakımından Rusya'da yaklaşık yarım milyon Kırgız vatandaşının gönderdikleri para transferleri önemli bir faktördür. 2005-2018 yılları arasında Kırgızistan'a yaklaşık 22 milyar \$ yatırım yapılmış, bunun %90'dan fazlası Rusya'dan transfer olmuştur. Bu olumlu faktöre rağmen, dış borcu GSYİH'sinden fazla olan Kırgızistan, borçlarının faizini bile öderken zorlanabilmektedir. Bu nedenle Kırgızistan'ın Rusya'ya iktisadi açıdan bağımlı hale gelmesi Moskova'ya Bişkek üzerinde önemli bir baskı aracı sunmaktadır (Omonkulov, 2018, s.511). Rusya ile ilişkilerin kötüleşmesi durumunda Kremlin'in, iktisadi yardımlarını kesebilmesi, ülkesinde çalışan Kırgızların özlük durumlarını yeniden gözden geçirebilmesi olası bir durumdur.

1990'lardan bu yana Kırgızistan ve Rusya arasında 200'den fazla iş birliği belgesi imzalanmıştır. Bu belgeler arasında en önemlileri, KGAÖ (1992) güvenlik alanında iş birliklerini; AEB ise ekonomik alanlarında iş birliklerini öngörmektedirler. Bununla birlikte Kırgızistan, Rusya ile eş güdümlü hareket edip ŞİÖ ve BDT gibi uluslararası örgütlere de üye olmuş ve bölgesindeki çok taraflı iş birliklerini geliştirmeye odaklanmıştır. AEB'ye üye ülkelerinin karar alma mekanizmasında her ülkenin mali katkısıyla belirlenen oy oranları da asimetrinin kurumsal bir boyutudur.

3. Bulgular ve Yorum

3.1. Avrasya Ekonomik Birliği

Avrasya Ekonomik Birliği, uluslararası tüzel kişiliğe sahip bölgesel ekonomik entegrasyon için kurulmuş uluslararası bir örgüttür. Bu örgüt, Rusya'nın öncülüğünde Avrasya coğrafyasında bulunan ve özellikle eski Sovyet ülkelerini bir araya getirmeyi hedeflemektedir. AEB malların, hizmetlerin, sermayenin ve emeğin serbest dolaşımını ve ekonomi sektöründe koordineli ve birleşik bir politikanın uygulanmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Geleceğe tek bir para biriminin kullanımı için hükümler ve daha fazla entegrasyon öngörülmektedir.

Örgütün kuruluşu nedenleri arasında, Rusya'nın soğuk savaş sonrası kaybettiği ekonomik ve jeopolitik gücünü geri kazanma isteği, yakın çevresindeki devletler üzerinde nüfuz kurup AB'nin Doğu ortaklığı devletler üzerinde nüfuz kurup AB'nin Doğu ortaklığı teklifini ve çabalarını ikincil hale getirme düşüncesi de yer almaktadır. Bunun yanı sıra, AB benzeri şekilde üye ülkelerin iktisadi açıdan kalkınmalarının sağlanabilmesi ve ticaret partnerlerini çeşitlendirme örgütün hedefleri arasındadır. (McCormick, 2015). Ancak iki birliğin yapıları, somut ve soyut kaynakları ve üyeleri arasındaki etkileşim farklılıkları, AEB'nin aynı başarıyı sağlama hedefini zorlaştırmaktadır.

AEB, yüz-ölçümü açısından değerlendirildiğinde; 20 260 435 km² ile dünyada ilk sırada yer aldığı göze çarpmaktadır. AEB'nin üyelik anlaşmasına göre temel üyelik şartları; aday (üye) ülkenin bütçe açığı GSYİH'nin %3'ünden fazla olmaması, devlet borcu GSYİH'nin %50'sini

aşmaması ve düşük (%5) enflasyon sağlanmasıdır. Günümüzde AEB'nin üye devletleri: Rusya, Belarus, Ermenistan, Kazakistan ve Kırgızistan'dır. Gözlemci üye devletleri ise Moldova, Küba ve Özbekistan'dır. Her yıl AEB üyelerinden biri örgütün başkanı olarak seçilmektedir. 2022 yılında Kırgızistan Cumhurbaşkanı Sadır Caparov'un başkanlığında faaliyetlerini sürdüren AEB'nin 2023'te dönem başkanlığını Rusya yürütecektir. Üye devletlerin başkanlarından oluşan Yüksek Avrasya Ekonomik Konseyi, Birliğin en üst organıdır. Hükümetler arası kurumların ikinci seviyesi, Avrasya Hükümetlerarası Konseyi tarafından temsil edilmektedir. AEB'nin günlük çalışmaları, Birliğin yürütme organı olan Avrasya Ekonomik Komisyonu aracılığıyla yapılmaktadır. Ayrıca AEB Mahkemesi, yani yargı organı da mevcuttur (Alım & Aksu, 2019, s.7). Kurumsallaşma bakımından AEB organları AB organlarının yapısı ve onların isimleriyle benzerlik taşımaktadır.

1990'larda SSCB'nin dağılmasıyla birlikte onun merkezi altyapısından yoksun kalan Rusya ve Orta Asya cumhuriyetleri ekonomik olarak zayıflamış ve GSYİH'lerde düşüşlerle karşılaşmıştır. Bu nedenle Belarus, Kazakistan ve Rusya devlet başkanları, Bağımsız Devletler Topluluğu'nun kurulmasını ilan ederek 8 Aralık 1991'de Belavezha Anlaşmasını imzalamışlardır. Bu topluluğun temel amacı, üye ülkelerin ekonomik bağlarını kuvvetlendirip ortak para birimi oluşturmaktır. 2000'lerde Putin yönetimi, BDT'yi yakın çevre politikası bağlamında ana gövde gibi gördüğü halde beklentilerini tam olarak karşılayamamıştır (Yalçınkaya, 2019, s.94).

Doğu'nun büyüyen ekonomileriyle bağlantı kurup kazanç sağlamak için bölgesel bir ticaret bloğu olarak bir 'Avrasya Birliği' oluşturma fikri ilk kez Kazakistan devlet başkanı N.Nazarbayev tarafından 1994 yılında Moskova Devlet Üniversitesi'nde yaptığı bir konuşmada dile getirilmiştir. Fakat uygulama bağlamında ön plana çıkan isim Rusya devlet başkanı Putin olmuştur. Putin, AEB'yi AB sistemine benzer bir yapıda inşa edip ilk önce üyeler arasında parasal ve ekonomik iş birliği sağlamayı ilerleyen süreçte de bu birlikteliği siyasi anlamda gerçekleştirip örgütü ulus-üstü bir mekanizmaya devretmeyi planlamıştır (İncekara & İncekara, 2015, s.119). Bu realite de Rusya öncülüğünde yeni bir SSCB bir başka deyişle SSCC 2.0 oluşturma düşüncesini beraberinde getirmektedir.

Avrasya Birliği fikri, kısa bir sürede ticareti desteklemenin, bölgedeki yatırımları arttırmanın bir yolu olarak görülüp desteklenmiştir. 1995 yılında Belarus, Kazakistan, Rusya ve daha sonra Kırgızistan ve Tacikistan Gümrük Birliği kurulabilmesi için ilk anlaşmaları imzalamışlardır. Anlaşmanın amacı, üye devletler arasında pasaport kontrolleri olmaksızın açık sınırların oluşturulmasına kademeli olarak öncülük etmektir. 1999 yılında Belarus, Kazakistan, Rusya, Kırgızistan ve Tacikistan, EurAsEC (Avrasya Ekonomik Topluluğu) için devletlerin üstlenecekleri hedef ve politikaları açıklığa kavuşturup Gümrük Birliği ve Tek Ekonomik Alan Anlaşması'nı imzalamışlardır (Gümrük Birliği ve Tek Ekonomik Alan Anlaşması, 1999). Böylece adı geçen devletler, daha fazla ekonomik entegrasyonu ve iş birliğini teşvik etmek için 2000 yılında EurAsEC'i kurmuşlardır. 2006'da topluluğa katılıp, 2008'de üyelikten çıkma kararı alan Özbekistan, günümüzde gözlemci ülke statüsünde faaliyetlere iştirak etmektedir. EurAsEC, AB'yi örnek olarak oluşturulduğu halde ona alternatif bir etki alanı oluşturmayı başaramamıştır.

6 Ekim 2007'de Belarus, Kazakistan ve Rusya aralarında bir Gümrük Birliği ve Ortak Gümrük Alan'ı oluşturmak için 1 Ocak 2010 yılında yürürlüğe giren anlaşma imzalamışlardır. Gümrük Birliği'nin öncelikleri, blok içi tarifelerin kaldırılması, ortak bir dış gümrük tarife

politikası oluşturulması ve tarife dışı engellerin kaldırılmasıydı (Karaman, 2017, s.261). Üye ülkeler 2011 yılının Temmuz ayından sonra aralarındaki tüm gümrük sınırlarını kaldırmaya karar vermişlerdir. 1 Ocak 2012 günü itibarıyla Belarus, Kazakistan ve Rusya mallar, hizmetler, sermaye ve emek için tek bir pazarın etkin işleyişini sağlayan ve tutarlı sanayi, ulaşım, enerji ve tarım politikaları oluşturan Avrasya Ekonomik Alanı'nı kurmuşlardır. Anlaşma, gelecekteki entegrasyon için bir yol haritası içermekte olup anlaşma sonucunda Avrasya Ekonomik Komisyonu kurulmuştur. Avrasya Ekonomik Komisyonu; Avrasya Gümrük Birliği, Tek Ekonomik Alan ve Avrasya Ekonomik Birliği için düzenleyici kurum olarak hizmet vermektedir.

2011 yılında Putin, Nazarbayev'in Avrasya Ekonomik Birliği'nin kurulması önerisine resmen destek verdiğini açıklamıştır. 18 Kasım 2011'de Belarus, Kazakistan ve Rusya cumhurbaşkanları 2015 yılına kadar Avrasya Ekonomik Birliği'nin kurulmasını hedefleyen bir anlaşma imzalamışlardır (Munasipova & Ydyrys, 2015, s.62). Üye devletler ekonomik bağların daha yakın olmasını teşvik etmek için ortak bir komisyon oluşturmuşlardır. 29 Mayıs 2014 tarihinde Kazakistan, Belarus ve Rusya cumhurbaşkanları 1 Ocak 2015 tarihinde yürürlüğe giren Avrasya Ekonomik Birliği anlaşmasını imzalamışlardır. İmza törenine Ermenistan ve Kırgızistan cumhurbaşkanları da katılmıştır. İmza törenindeki konuşmasında Putin, 'Bugün 170 milyondan fazla insanı birleştiren güçlü, çekici bir ekonomik kalkınma merkezi, büyük bir bölgesel pazar yarattık' demiştir. Avrasya Ekonomik Topluluğu (EurAsEC) bu tarihten itibaren Avrasya Ekonomik Birliği adını almıştır (Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Resmî Web Sitesi, 2014). Daha önceki entegrasyon hamlelerinde Tacikistan da olduğu halde 2004'te başlayan Kırgızistan-Tacikistan sınır anlaşmazlıkları süreci sekteye uğratmıştır. Tacikistan birliğe üye olduğu takdirde en çok gelir azalmasından ve egemenliğinin sarsılmasından endişe etmektedir.

9 Ekim 2014'te AEB'nin ilk genişleme dalgası kapsamında Ermenistan birliğe katılmıştır. 23 Aralık 2014'te ise Birlik antlaşmasını Kırgızistan imzalayıp 6 Ağustos 2015'te Avrasya Birliği'ne üye olmuştur.

AEB, AB'ye benzer bir süreçte gelişmeye ve başarılı olmaya çalışsa da altyapı yetersizliği, yetkilerin devri konusunda iradedeki tereddütler, üye devletler arası asimetrik ilişkiler gibi faktörler dolayısıyla şimdilik pek başarı sağlayamamaktadır (Yalçınkaya, 2019, s.95). Üye devletler, Putin yönetimi ile yoğunlaşan Avrasyacı örgütlenmelerin amacının bölgeselleşme üzerinden Rusya'nın küresel güç düzeyini yükseltmek olduğu gerçeğini fark etmektedirler. Son dönemlerde Rusya'nın izlediği dış politika, yakın çevre ülkelerini daha da tereddüt ettirmekte ve Rusya'ya olan güvensizliği arttırmaktadır. Şöyle ki, Rusya'nın Kırım'ı ilhakı, Gürcistan'a müdahalesi, Ukrayna krizi, Birliğe katılma konusunda diğer devletlere yapılan siyasi ve ekonomik baskılar ve Moskova yanlısı iktidarların yönetime getirilmesi için uğraşlar bu yaklaşımları güçlendirmektedir.

AEB projesi, şimdilik hem iktisadi hem de siyasi açıdan daha çok Rusya'nın çıkarlarına hizmet etmektedir. (Karaman, 2017, s.262). Rusya'nın diğer üyelere göre hemen hemen her alandaki üstünlüğü, örgüt içinde dengesizliklere ve güvensizliklere yol açıp entegrasyonun ilerlemesini yavaşlatabilmektedir.

3.2.Kırgızistan'ın AEB'ye Üyelik Süreci ve Rusya-Kırgızistan İlişkileri Örneğinde Rusya'nın Dış Politikasında Neo-Avrasyacılığın Güncelliği, Rolü ve Önemi

2000'li yıllarda Çin ve ABD gibi başat güçlerin Avrasya bölgesiyle ilgilenmeye başlaması, Rusya'nın dış politika yönünü tekrar Avrasya'ya çevirmesine ve buna bağlı olarak yakın çevresine yönelik somut adımlar atmasına neden olmuştur. Rusya, eski Sovyet topraklarını adeta bir arka bahçesi olarak görmekte ve bölgede hâkim konumda kalıp uluslararası sistemde tekrar hegemon güç olma peşindedir. Neo-Avrasyacılık yaklaşımı, Rusya'nın eski SSCB coğrafyasında yeniden egemenlik kurabilmesi için uygun bir zemin hazırlamıştır. Bu kapsamda Putin'in yürürlüğe koyduğu 'Avrasya Birliği' bütünleşme projesi, Neo-Avrasyacılığın siyasetteki yansımasıdır. AEB, Neo-Avrasyacılığın ekonomik sacayağı olup yumuşak güç kapsamında kullanılmaktadır. Her ne kadar Putin AEB'ye katılmak için hiçbir ülkeyi zorlamayacağını ve acele ettirmeyeceğini belirtmişse de bu oluşuma katılan/katılmayan devletleri çeşitli askeri, iktisadi ve siyasi enstrümanlar üzerinden baskılayabilmektedir.

Kırgızistan'ın birliğe katılmasının temel amacı, ekonomik alanını genişletip komşu ülkeler ile ortak ekonomik alanda bulunmaktır. Kırgızistan, sosyo-ekonomik durumunun pek iyi olmayışından dolayı birliğe katılması durumunda durgunluğa giren ekonomisinin gelişeceğine ve üye devletlerden ek yardımlar alabileceğine inanmıştır. Bunun yanısıra, Kırgızistan'ın AB ve ABD ikilisinden uzakta oluşu, doğal kaynaklarının kısıtlılığı ve olası bir Çin tehdidi AEB'ye giriş sürecini hızlandırmıştır (Karaman, 2017, s.262).

Kırgızistan, AEB üyelik kriterlerini yerine getirememiş olmasına rağmen Rusya'nın oluruyla birliğe kabul edilmiştir. Kırgızistan'ın birliğe üyeliği sürecinde Rusya aktif bir şekilde 'havuç ve sopa' politikası yürütmüştür. Bir yandan Rusya, Kırgızistan'a iktisadi ve askeri yardımlarda bulunurken, diğer yandan ise her alanda Bişkek yönetiminin bağımlılığını arttırabilecek politikalar izlemiştir.

Rusya, ikili silahlı kuvvetler yardım programı çerçevesinde Kırgızistan'a yaklaşık 1 milyar \$ değerinde silah ve askeri teçhizat tedarik etme vaadinde bulunmuştur. Bişkek, Moskova'dan gelen vaatler/baskılar neticesinde 2001'den beridir ABD ve NATO askerleri tarafından kullanılan Manas hava üssündeki askeri tesisi Temmuz 2014'te kapatma kararı almıştır (Djuraev, 2015). ABD üssünün Manas'tan çıkartılmasıyla birlikte Putin yönetimi Kırgızistan'ı daha sıkı kontrol altına almıştır.

Kırgızistan'ın AEB'ye üyelik sürecinin en önemli aracı, 24 Kasım 2014'te kurulmuş olan Rus-Kırgız Kalkınma Fonu'dur. Bu fonun görünürdeki amacı, Kırgızistan ile Rusya arasındaki ekonomik iş birliğini geliştirmek, Kırgız ekonomisinin modernleşmesini ve gelişmesini sağlamak ve tarafların AEB entegrasyonuna katılımlarını desteklemektir (Yıldırım & Stamalieva, 2019, s.689). Rusya'nın teşebbüsü ve maddi desteğiyle kurulan bu fonun toplam bütçesi 1 milyar \$'dır. Ayrıca Kırgızistan, AEB'ye katılırsa Rusya, Kırgızistan için 500 milyon \$'lık özel kalkınma fonu oluşturacağını ve birliğe üyelik için şartları yerine getirebilmesi için 200 milyon \$'lık ek mali destek vereceğini bildirmiştir. Orta Asya'nın en fakir ülkelerinden biri olan Kırgızistan için bu gibi mali kaynaklar önem arz etmektedir. Bununla birlikte Rusya, kendi ulusal çıkarları gereği bölge ülkelerine on milyonlarca \$'lık hibeler sağlayabilmiştir.

2012'de Rusya, Bişkek'e yakın bir yerde bulunan Rus askeri hava üssünün kira sözleşmesini 2032'ye kadar uzatmış ve bunun karşılığında Kırgızistan'ın yaklaşık 500 milyon \$'lık borcunu silmiştir (Omonkulov, 2018, 513).

Rusya, Kırgızistan'ın enerji ve sanayi sektörüne yönelik yatırımlar yapmıştır. Narın ve Kambarata-1 hidroelektrik santralleri inşaatı konusunda iki taraf arasında mutabakat antlaşması imzalanmıştır. Şubat 2014'te Rus enerji şirketi 'Gazprom', Kırgızistan'ın gaz altyapısını modernize etmek ve gaz tedarikini iyileştirmek için gerekli olan 600 milyon \$ yatırım karşılığında Kırgız gaz sektörünün kontrolünü ele almıştır (A.g.e., s.514). Bu anlaşmayla Kırgızistan'ın Rusya'ya olan enerji bağımlılığı daha da artmıştır.

Daha önce belirtilen saikler neticesinde 23 Aralık 2014'te dönemin Kırgızistan Cumhurbaşkanı A.Atambayev, AEB üyelik anlaşmasını imzalamıştır. Atambayev, bu durumu açıklarken Kırgızistan'ın Birliğe katılmaktan başka bir çaresi kalmadığını dile getirmiştir. AEB'nin kurulmasında ekonomik amaçların dışında siyasi bir amaçların olduğu da net bir şekilde gözükmemektedir. Rusya'nın Bişkek'e ekonomik yardımlarda bulunması büyük ölçüde jeopolitik faktörden kaynaklanmaktadır. Kırgızistan'ın birliğe üyeliğinin Rusya için bu kadar önemli olmasının başlıca sebebi Kırgızistan'ın Tacikistan'la sınırdış olmasıdır. Eğer Kırgızistan ve Tacikistan arasında ortak bir gümrük sınırı oluşturulduğu takdirde Türkmenistan'ın da birliğe üye olma ihtimali artacaktır. Böylece Rusya, birliğe diğer eski Sovyet cumhuriyetlerinin de katılmalarını sağlayıp Neo-Avrasyacılık yaklaşımını pratiğe dökerek uluslararası sistemdeki gücünü yeniden tesis edebilecektir.

Bunun dışında yakın dönemde yaşanan Batken olaylarında Kremlin'in politikalarının etkisi söz konusudur. Bağımsızlıklarını kazandıklarından bu yana Orta Asya ülkeleri arasındaki sınır sorunları halen devam etmektedir. Günümüzde yaşanan çatışmaların temelinde Sovyet döneminin politikalarının da etkisi göz ardı edilemez. Çünkü post-Sovyet ülkelerin bugünkü sınırlarının temelleri 1920-1930 yılları arasında atılmıştır. 2021 yılında 29 Nisan gecesinde başlayan Kırgız-Tacik çatışması Kırgızistan'da olan ilk çatışma değildi. Bundan önce 1999'da Taciklerle, 2010'da da Özbeklerle de kanlı çatışmalar yaşanmıştır. 2021 Batken olaylarında 35 Kırgız vatandaşı hayatını kaybetmiş olup, bunların arasında kadınlar ve çocuklar gibi siviller de vardır. Bu olaylar, Golovnoy'su dağıtım noktasında başlayıp Kök-Taş, Maksat, Arka, Dostuk, Caştık köylerinde yaşanmıştır.

Kırgız-Tacik çatışmalarında Rus yetkililer, Tacikistan lehine değerlendirilebilecek adım atmaktan imtina etmemişlerdir (İnterfaks, 2021, <https://www.interfax.ru/russia/763670>). 2021 yılının Şubat ayında ise, Rusya Savunma Bakanlığı tarafından Tacikistan'daki Rus üssüne yeni silahlar verilmiştir (Sputnik News, 2022, <https://tj.sputniknews.ru/20220201/voennykh-201-rvb-sredstva-svyazi-tajikistan-1045383019.html>). Mart 2022'de ise üs birlikleri tatbikatlar yapmışlardır (Agenstvo Anadolu, 2022, В Таджикистане стартовали учения с участием более 1 тыс. военных РФ (aa.com.tr). Bunun dışında Rusya'daki Tacik göçmen işçilerine de birtakım kolaylıklar sağlanmıştır. Rusya'nın bu çatışmalarda Tacikistan'a destek vermesinin temel nedeni, Kırgızistan'da 2020 yılında yaşanan olayların ardından iktidarın değişmesidir. Moskova, post Sovyet ülkelerinde genelde Rusya yanlısı iktidarın olması arzusundadır. Olayın farkına varan Kırgızistan Cumhurbaşkanı Sadır Caparov, Rusya ile diyalog yoluna girebilmek için temaslarını artırmıştır.

Sonuç

Günümüzde dünya ekseninin Atlantik'ten, Asya Pasifik'e kaymaya başlaması ve çok kutupluluk nedeniyle Avrasyacılık yaklaşımı güncelliğini korumakta ve hatta hız kazanmaktadır. Doğu Bloku'nun çökmesiyle birlikte göreceli jeopolitik denge Atlantikçilik yani ABD ve Batı Bloku lehine bozulmuştur. Bu kapsamda, Rusya 2000'lerden itibaren ciddi bir toparlanma sürecine girmiştir. Soğuk Savaş sonrasında Rusya'nın 'arka bahçesine' ABD, Çin ve AB gibi başat güçlerin girmeye başlaması, Kremlin'in Avrasyacılık yaklaşımına geri dönmesini ve bu kapsamda politikalar geliştirmesini hızlandırmıştır. Rusya'nın Avrasya bölgesinde egemen güç olarak kalma hedefi, Rus dış politikasının temel politikalarından biri haline gelmiştir. Bu yaklaşım temel olarak, Rus yazar A.Dugin'in ortaya attığı Neo-Avrasyacılık düşünce ekolünden kaynaklanmaktadır. Bu yaklaşıma göre, SSCB sonrası ortaya çıkan boşluğun doldurulması, Batı üstünlüğüne meydan okunması ve Rusya'nın bölgede etkinliğini tekrar kazanabilmesi için bu bölgenin birleştirilmesi gerekmektedir. Rusya bu tezi pratiğe dökülebilmek için asimetrik güç farkından istifade etmiş olup adım adım AEB'yi kurmuştur.

AEB, ekonomik bir sacayağı olarak Rusya'nın modern Avrasyacılık yaklaşımının önemli bir parçası haline gelmiştir. Rusya'nın son dönemde izlediği politikaları, AEB'nin ekonomik entegrasyondan ziyade daha çok başat güç olma yolunda siyasi bir girişim olduğunu kanıtlamaktadır. Bazı eski Sovyet cumhuriyetlerini hem politik hem de ekonomik olarak kendine bağlayabilen Rusya, Avrasya Birliği projesini gerçekleştirmek için tüm eski müttefiklerine gerek ekonomik gerekse politik baskı uygulamaktan çekinmemiştir. Kırgızistan'ın birliğe üye olması için Rusya'nın büyük çaba sarf etmiş olması makro boyutta AEB'nin, mikro boyutta ise Kırgızistan'ın Rusya için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Bu çerçevede bağımsızlığını kazanmasından bu yana Kırgızistan'ın Rusya ile olan ilişkilerinin asimetrik bir nitelikte süregeldiği dikkate alındığında, Kremlin ilişkilerdeki güçlü konumunu kullanmaktadır. Daha önce de belirtildiği üzere Kırgızistan, AEB üyelik kriterlerini yerine getirememiş olmasına rağmen birliğe kabul edilmiştir.

Diğer yandan Rusya 2021 Batken olaylarında yeni Kırgız iktidarına gözdağı vererek Tacikistan'a açık bir şekilde destek vermiştir. Tüm bu pratikler, Rusya dış politikasındaki Neo-Avrasyacılığın güncelliğine ve hayati önemine işaret etmektedir. Özellikle 2022 yılında patlak veren ve halen devam etmekte olan Rusya-Ukrayna savaşı ve Putin'in son dönemdeki söylemleri ve eylemleri bu savı iyice kanıtlamaktadır. Kırgızistan'ın Ukrayna savaşında Rusya'yı desteklemiş olması Bişkek'in Kremlin'e karşı zayıf konumundan kaynaklanmaktadır.

Günümüzde Rusya'nın izlediği irredentist dış politika, yakın çevre ülkelerindeki çeşitli mahfillerde Rusya'ya duyulan güvensizliği arttırmaktadır.

Çıkar Çatışması: Yazar(lar) çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Disclosure Statement: No potential conflict of interest was reported by the author(s).

EXTENDED ABSTRACT

With the collapse of the USSR in 1991, the international system started to move towards a unipolar new world order under the leadership of the West. Struggling with internal turmoil in political, economic and social fields between the 1990s and 2000s, Russia accepted the 2000 Doctrine with the coming to power of V. Putin (Ismayilov, 2013, p.94). In this document, also known as the Putin Doctrine, is stated that Russia will endeavor to establish a multipolar world order. By keeping desire to return to the international system as a great power, Moscow understood the importance of the former Soviet region and thus began to be interested in Eurasian geography again. After the Cold War, the interest of the great powers such as the USA, China and the EU in the former Soviet lands, which Russia considered as its 'backyard', accelerated Russia's return to the Eurasian approach and developing policies in this direction (Kamalov, 2011, p.18). Russia's goal of remaining the dominant power in the Eurasian region has become one of the main priorities of Russian foreign policy. This approach is basically related to the Neo-Eurasian school of thought put forward by the Russian writer A. Dugin. Accordingly, it is necessary to unify this region in order to eliminate the power vacuum that emerged after the USSR and for Russia to regain its influence in the region.

The main purpose of the study is to examine and determine the currentness, importance and place of the Neo-Eurasian approach in Russian foreign policy in the context of Kyrgyzstan-Russia relations. In this context, when the asymmetrical dimension of relations between Kyrgyzstan and Russia is examined; The Eurasian Economic Union comes to the fore. The Eurasian Economic Union, which forms the economic pillar of the Neo-Eurasian approach, has become one of the important parts of Russian foreign policy. Russia did not hesitate to apply both economic and political pressure on all its former allies to become a member of the union. Considering that since its independence, Kyrgyzstan's relations with Russia have continued in an asymmetrical nature, it is striking that the Kremlin has the capacity to establish influence in many areas.

In order to understand the place of Neo-Eurasianism in Russian foreign policy, first of all, the concept of Eurasianism and its origins and historical development will be discussed. In the continuation of the study, the Kyrgyz-Russian relations in the post-Soviet period will be considered. Then, basic information about the establishment and development of the EAEU will be given. In the last part of the study, hypotheses and findings will be put forward and the subject will be analyzed.

Russia has shown its need for its close environment in the macro dimension and for Kyrgyzstan in the micro dimension, especially through its concrete and intangible resources during the process of Kyrgyzstan's EAEU membership. Although Kyrgyzstan could not fulfill the EAEU membership criteria, Russia contributed at a high level to Bishkek's membership in the union by providing financial support on various issues and establishing the Kyrgyz-Russian Development Fund. One of the main reasons of importance of Kyrgyzstan's membership to the union for Russia is that Kyrgyzstan borders Tajikistan. If a common customs border is established between Kyrgyzstan and Tajikistan, the possibility of Turkmenistan to become a member of the union will increase. Thus, Russia will be able to realize the ideal of Neo-Eurasianism by ensuring the former Soviet republics join the union. In addition, current problems such as the Kyrgyz-Tajik

conflict in Batken in 2021 and the Russia-Ukraine war in 2022 show the currentness, role and importance of the strategies implemented by Russia in its foreign policy.

Kaynakça

- Ağır, O. & Ağır, Ö. (2017). Avrupa Birliği ve Avrasya Ekonomik Birliği Kuruluş Süreçlerinin Karşılaştırılması. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 21(1), 103-128.
- Agenstvo Anadolu (2022). В Таджикистане стартовали учения с участием более 1 тыс. военных РФ. В Таджикистане стартовали учения с участием более 1 тыс. военных РФ (aa.com.tr)
- Alım, E & Aksu, F. (2019). Rusya Liderliğinde Bir Güç Merkezi Olarak Avrasya Ekonomi Birliği. *International Journal of Political Science and Urban Studies* 7, 1-22.
- Djuraev, E. (2015, 18 Haziran). EAES i Vneshnyaya Politika Kyrgyzstana. Central Asian Bureau for Analytical Reporting (CABAR). <https://cabar.asia/ru/emil-dzhuraev-eaes-i-vneshnyaya-politika-kyrgyzstana-2>
- Hasanov, A. (2012). Jeopolitik. (Çev. Ağaoğlu, A. & Şammedov, F). Babiali Kültür Yayıncılığı.
- İlhan, S. (2019). *Jeopolitik Güç Odağı Kuramı*. Kırmızı Kedi Yayınevi.
- İncekara, R. & İncekara, B. (2015). Avrasya Ekonomik Birliği ve Politik Ekonomik Etkileri. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 111-129.
- İnterfaks, (2021, 28 Nisan). Визит Шойгу в Таджикистан и Узбекистан объяснили рисками из-за вывода войск США из Афганистана. <https://www.interfax.ru/russia/763670>
- İsmayil, E. (2016). Rusya'nın Avrasya Birliği Politikası. *Avrasya Etüdüleri*, 49(1), 125-151.
- İsmayilov, E. (2013). 21. Yüzyıl Rusya Dış Politika Doktrinleri'nde Güney Kafkasya ve Orta Asya Değerlendirmesi. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 1(1), 87-105.
- İsmayilov, M. (2012). Avrasyacı Lev. N Gumilev'in Tarih Görüşünde Türk Etnosunun Etnogenezisi Meselesi. *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 1(1), 1-27.
- Kamalov, İ. (2011). Rusya'nın Orta Asya Politikaları. *Ahmet Yesevi Üniversitesi*. https://www.ayu.edu.tr/static/kitaplar/rusya_ortaasya_raporu.pdf
- Karaman, Ö. F. (2017). Avrasya Ekonomik Birliği'nin Kırgızistan ile Türkiye İlişkilerine Etkileri. *International Conference on Eurasian Economies Konferansında Sunulan Bildiri*. <https://www.avekon.org/papers/2023.pdf>
- Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Resmî Web Sitesi (2014, 29 Mayıs). Участие в церемонии подписания Договора о Евразийском экономическом союзе. https://www.akorda.kz/ru/events/astana_kazakhstan/participation_in_events/uchastie-v-ceremonii-podpisaniya-dogovora-o-evraziiskom-ekonomicheskom-soyuze?q=%D0%95%D0%90%D0%AD%D0%A1
- McCormick, J. (2015). *Avrupa Birliği Siyaseti* (Çev. Doğançan Örsel). Ankara: Adres Yayınları.
- Munasipova, M. & Ydyrys, K. (2015). Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Rusya'nın Dış Politikası'nda Avrasya Birliği Projesi. *Karadeniz Araştırmaları*, 12(45),57-67.
- Omonkulov, O. (2018, Ekim 8-10). Orta Asya Ülkelerinin Avrasya Ekonomik Birliği Projesine Yaklaşımı. *Uluslararası X. Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresinde Sunulan Bildiri*. Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Ongarova, Y. (2010). Kazakistan Dış Politikasında Avrasya Birliği'ne Yönelik Yaklaşımlar. *Yüksek lisans tezi*. Uludağ Üniversitesi.
- Serbest, B. M. (2017). Tarihsel Süreçte Rus Avrasyacılığı: Klasik Avrasyacılıktan Neo-Avrasyacılığa. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(3), 285-307.

- Soltan, E. (2001-2002). Rusya ve Kırgızistan: Asimetrik İlişkilerin Sürekliliği. *Avrasya Dosyası, Kazakistan-Kırgızistan Özel*, 7(4), 177-204.
<https://www.21yyte.org/assets/uploads/files/177-204%20Elnur%20soltan.pdf>
- Sputnik News, (2022, 1 Şubat). Военных 201-й РВБ усилили новыми средствами связи. <https://tj.sputniknews.ru/20220201/voennykh-201-rvb-sredstva-svyazi-tajikistan-1045383019.html>
- Gümrük Birliği ve Tek Ekonomik Alan Anlaşması, (1999).
http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_31914/
- Suranaeva, A. (2020, 21 Aralık). Tek Kuşak Tek Yol' Siyaseti Bakımından Kırgızistan ve Rusya Arasındaki İlişkiler. *Orta Asya Araştırmaları Merkezi*.
<http://orasam.manas.edu.kg/index.php/tr/yayinlar/gegerlendirmeler/3917-tek-ku-ak-tek-yol-siyaseti-bak-m-ndan-k-rg-zistan-ve-rusya-aras-ndaki-ili-kileri>
- Taban, H. M. (2013). Klasik ve Eleştirel Jeopolitiğin Karşılaştırılması ve 'Stratejik Derinliğin' Bu Bağlamda İncelenmesi. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 21-31.
- Yalçınkaya, A. (2019). Avrasyacı Bölgeselleşme Girişimleri: KEİ, AEB, ŞİÖ. *International Journal of Political Science and Urban Studies*, 7, 85-100.
- Yıldırım, O. & Stamaliev M. (2019). Kırgızistan'ın Avrasya Ekonomik Birliği'ne Üyeliği. *Üçüncü Sektör. Sosyal Ekonomi Dergisi*, 54(1), 681-700.
http://tisej.com//makale_ozet.php?MSID=DLo1ncxPdsYTIhVIveaZp_d88skxI_KTP1g2bIPgR8%
- Yılmaz, S. (2015). Yeni Avrasyacılık ve Rusya. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 16(34), 111-120.